

Г. Берегова,
д.філос.н., професор кафедри філософії і соціально-гуманітарних наук
Херсонського державного аграрного університету,
м. Херсон
e-mail: gberegova@meta.ua

ОСОБЛИВА МІСІЯ ФІЛОСОФІЇ У ФОРМУВАННІ СВИТОГЛЯДУ ОСОБИСТОСТІ

Освіта й виховання, безумовно, складають цілеспрямовану діяльність, однак у вітчизняній педагогічній думці немає єдиної концепції освіти, а це передбачає визначення багатьох цілей і дезорієнтацію педагогічної діяльності як системи планованих впливів на особистість, оскільки неясно, на русі до якої мети треба будувати освіту і, відповідно, задля якої мети викладати філософію.

Спираючись на основу та зміст навчання/виховання, необхідно конкретизувати роль філософії як складової системи свідомо планованих інтелектуальних, естетичних і моральних впливів на особистість (чи групу людей) у вищих навчальних закладах і визначити її орієнтацію на соціальний і педагогічний результат.

Характер виховання загалом і філософією зокрема як система свідомих впливів на особистість у сьогоdnішній соціокультурній ситуації актуалізує знову й знову проблему сутності й змісту філософії, адже філософствування притаманне самій природі людини. І сьогодні, у межах нового значеннєвого простору глобальної комунікації, що різко змінює всю систему культури, лише філософськи розсудлива людина зможе оцінити дані процеси, виявивши їх негативні й позитивні аспекти й використати своє розуміння як стимул для побудови нових моделей пояснення життя, стимул для дій, спрямованих на збереження і розвиток культури та цивілізації.

Філософія та її структурні розділи *покликані давати молодій людині певний мінімум узагальнених знань про світ, у зв'язку з чим розглянемо специфіку філософії у формуванні світогляду.*

1. Загальність філософських понять і принципів: на відміну від приватних наук, які вивчають певні фрагменти світу, філософія вивчає світ загалом. Із такою загальністю пов'язана абстрактність її основоположень і рефлексивність, котра означає, що для філософа предметом міркувань є сама людина та її діяльність у світі.
2. Філософія, поряд з об'єктивним знанням, є суб'єктивно-особистісним переконанням людини, адже служить засобом пояснення й орієнтації людини у світі: саме сукупність філософських знань і формує світогляд людини.

Система поглядів на світ і людину, багато в чому визначає ставлення людини до цього світу, інших людей, себе самої і формує її особистісні структури. Р. Арцишевський стверджує: «саме в процесі формування світогляду, людина усвідомлює сенс і мету свого життя, визначає свої життєві програму, шлях, найфундаментальніші цінності й орієнтири» [1, с.10].

3. Філософія плюралістична (містить різні авторські версії вирішення одних і тих же «вічних проблем») і практична наука (відповідає на головне запитання стратегії життя, визначене І. Кантом: яким треба бути, щоб бути людиною).
4. Філософія розглядає проблеми граничного (прикінцевого), абстрактного й найбільш загального характеру буття: проблеми природи існування, пізнання, моральності, розуму й призначення людини. Проникнення у світ філософії з цієї позиції – і є шлях до філософського розуміння світу, що дають передусім усвідомлені знання «єдиного в усьому», які відрізняються від знання окремих речей, – саме філософськими знаннями оперує (мислить) людина для пояснення багатьох явищ і предметів. Таким чином, філософське пізнання дає людині можливість створити в уяві розуміння картини світу, а її предметна специфіка (відношення «людина – світ») полягає в узагальненості інформації з точки зору основного питання світогляду про взаємовідносини людини та світу, а отже, постає майже неозорим, безмежним і певною мірою невизначеним явищем.

5. Трансцендуючий характер філософії. Заглиблюючись у себе, людина через себе осягає світ у його першооснові, а заглиблюючись у цю першооснову, осягає все більше саму себе: така медитація є розумовою дією, спрямованою на приведення психіки людини у стан заглибленої зосередженості, що передбачає усунення крайніх емоційних виявів і значне пониження реактивності. Оскільки філософствування доходить до меж неосяжного та уявлень про першооснову світу, воно не може не торкатися сфери надприродного.
6. Філософське знання як установка здорового глузду. Саме в повсякденному житті, у його глибинах відбувається кристалізація дорогоцінного феномену соборного людського життя – мудрості, що тлумачиться як глибокий розум і спирається на життєвий досвід. Мудрість – це поєднання істини та блага, життєва правда, злиття любові й істини, вищого стану розумового й морального удосконалення.
7. Філософське знання – це комплексний, інтегруючий вид знання, де інтегральність виявляється єдністю, що не виключає превалювання в ньому якогось об'єднуючого першопочатку. І таким першопочатком є, напевно, його раціоналістичність, оскільки філософія звертається до розуму. Раціоналістичність своєю чергою продукує філософський тип мислення.
8. Філософське мислення у системі світогляду особистості постає формою людського самоусвідомлення, її життєвого вибору й становить гранично широкий рівень узагальнення, що виходить на межу буття і небуття.

Філософське мислення тісно пов'язане з науковим, що формується в межах норм конкретної науки й визначається правилами наукового дослідження (роботи в оперативних системах математики, поводження з різного виду символікою, моделями, картами, кресленнями тощо). Будучи чітко запрограмованим, наукове мислення здійснюється на базі наукових понять; філософське ж – на базі філософських категорій, що не настільки чіткі, як наукові, і саме ця їхня нечіткість дозволяє з їх допомогою визначити напрями наукового пошуку в тих ситуаціях, де наукові поняття не спрацьовують [4].

Тільки філософське мислення окреслює дійсність не лише такою, якою вона є, а й такою, якою має бути; воно є більшою мірою мисленням про мислення, ніж мисленням і думкою про якусь реальність. Прагнучи визначити й розв'язати граничні, абсолютні проблеми людського буття, філософське мислення постає внутрішньо пов'язаним, логічно послідовним, аргументованим та обґрунтованим.

9. Філософське пізнання постає майже неозорим, безмежним і певною мірою невизначеним явищем: дає людині можливість створити в уяві розуміння картини світу, а її предметна специфіка (відношення «людина – світ») полягає в узагальненості інформації з точки зору основного питання світогляду про взаємовідносини людини та світу.

Саме у філософії та за допомогою філософії людина заявляє про своє бажання взяти на себе відповідальність за свідоме вирішення своєї життєвої долі. Тобто тією мірою, якою людина здатна на сьогодні осмислити та зрозуміти себе і своє становище у світі, тією мірою, якою вона просякнута рішучістю пройти усю можливу дистанцію розумового прояснення своєї життєвої ситуації, – саме тією мірою вона філософствує або постає філософом.

До філософського осмислення світу людство піднялося не відразу: історично йому передували буденний, міфологічний і релігійний світогляди. Знадобилися тисячоліття для накопичення знань, духовних цінностей і вироблення засобів їхньої логічної обробки – філософського, понятійного інструментарію – перш ніж дві з половиною-три тисячі років тому в стародавніх Індії, Китаї, Греції, Римі з'явилися перші філософські вчення, перші філософи. І кожна окрема людина теж не може відразу піднятися до філософського світорозуміння. Для цього, по-перше, потрібен певний мінімум відомостей про світ (буденних і наукових знань, політичних, правових, етичних, естетичних і інших поглядів), оскільки цілком очевидно, що перш ніж осмислювати (упорядковувати, систематизувати,

аналізувати, оцінювати), треба мати що осмислювати. По-друге, необхідно хоча б в якоюсь мірою оволодіти засобами філософського осмислення дійсності – філософськими категоріями, логікою їхнього взаємозв'язку та формами логічного мислення.

Більш детальний аналіз освітньо-виховних можливостей філософського знання та його змістове наповнення у вищій школі зроблено в монографії автора «Освітньо-виховний потенціал філософських знань у системі вищої аграрної освіти в Україні» [2]. Метою цієї роботи є обґрунтування й розробка концептуально-методологічного підходу до формування світогляду нового типу особистості студента вищого навчального закладу засобами філософських наук і надання науково-обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення змісту, методів і прийомів навчання й учіння майбутніх фахівців у контексті гуманізації і гуманітаризації освіти в Україні.

Процес формування практичного світогляду студентів, безумовно, вимагає комплексної поетапної роботи щодо вивчення філософських й інших соціально-гуманітарних дисциплін: 1) вироблення ціннісних орієнтацій особистості студентів-аграрників засобами історичних і мовознавчих дисциплін з акцентуацією на філософії мови, історії та культури; 2) оволодіння основним змістом філософського знання (історія філософії, онтологія, антропологія, гносеологія, аксіологія) та його складовими – релігієзнавством, етикою, логікою, естетикою, що виконують ряд важливих функцій (світоглядну, загальнометодологічну, пізнавальну, прогностичну, освітню, соціальну, гуманістичну й ін.); 3) філософське розуміння світу зі спеціальними для аграрників складовими (філософія природи, антропокозм, філософський енергетизм тощо), а також вивчення таких соціальних предметів, як соціологія й політологія, що сприяють розвитку аксіологічного потенціалу особистості; 4) формування гуманістичної спрямованості особистості зновим типом мислення під час набуття професійних компетентностей і розгляду філософських проблем спеціалізації на рівні спеціаліста (поки що) та основ філософії науки магістрами.

Слід додати, що характер виховання філософією у системі свідомих впливів на особистість визначається основним принципом і функцією самого виховання, адже поняття *educir* у перекладі з латини означає «витягти назвні те, що перебуває усередині». Під впливом філософії виходять на світло найглибші й справжні внутрішні якості людини. «Ми народжуємося заново саме з того моменту, коли філософ починає працювати з нами, щоб пробудилося й виявилось все сховане, що ми несемо усередині, коли він допомагає зв'язати в одне осмислене ціле всі наші ідеї, внести порядок у наші почуття, спокій і впевненість – у нашу душу», - стверджує Д. Гусман [3].

Світогляд як рівень філософського осмислення світу органічно поєднує в собі певні інтелектуально-розумові й почуттєво-емоційні компоненти особистості та синтезує цілу низку таких інтелектуальних утворень, як знання, бажання, інтуїція, віра, надія, життєві мотиви, мета тощо. Складовими світогляду є погляди, переконання, принципи, ідеали, цінності, вірування, життєві норми та стереотипи, що об'єднуються пізнавальним, ціннісно-нормативним, емоційно-вольовим і практичним компонентами, а також визначають відношення людини до світу, орієнтують і регулюють людську поведінку.

Отже, світогляд людини значною мірою формує філософія, оскільки саме сукупність філософських знань надає можливість розглядати проблеми граничного, абстрактного й найбільш загального характеру буття (природи існування, пізнання, моральності, розуму й призначення людини тощо). Окрім того, філософське пізнання сприяє створенню в уяві особистості розуміння універсальної картини світу, а *філософське мислення спричиняє людину заявити про бажання взяти на себе відповідальність за свідоме вирішення своєї життєвої долі та долі майбутніх поколінь.*

Список використаних джерел

1. Арцишевський Р. Світоглядна освіта в умовах переходу до інформаційного суспільства / Роман Арцишевський // *Шлях освіти*. – №1. – 2008. – С. 6-11.
2. Берегова Г.Д. Освітньо-виховний потенціал філософських знань у системі вищої аграрної освіти в Україні: Монографія / Галина Берегова. – Херсон: Айлант, 2012. – 312 с.
3. Гусман Делія С. Філософія – виховання на всю життя; [Електронний ресурс] / Культурная Асоціація «Новий Акрополь», Іспанія. – Режим доступу: <http://www.newacropolis.org.ua/ua/study/conference/?thesis=4206>.
4. Лук'янець В.С. Науковий світогляд на зламі століть / В.С. Лук'янець, О.М. Кравченко, Л.В. Озадовська, О.Я. Мороз. – К.: Вид. ПАРАПАН, 2006. – 288 с.